
Edicions i estudis recents sobre Miquel Costa i Llobera i Joan Alcover

Miquel COSTA I LLOBERA. *De l'agre de la terra*. Edició crítica de Margalida Tomàs i Vidal. Palma: Fundació Rotger-Villalonga / Lleonard Muntaner Editor, 2007. 231 p.

Joan ALCOVER I MASPONS. *Poesia completa*. Edició de Maria Antònia Perelló Femenia. Pollença: El Gall Editor, 2006. 1018 p.

Margalida PONS i Maria Isabel RIPOLL (ed.). *Joan Alcover, Miquel Costa i Llobera i els llenguatges estètics del seu temps*. Barcelona: Universitat de les Illes Balears / Departament de Filologia Catalana i Lingüística General / Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007. 465 p.

El 2003 es va iniciar la publicació de l'edició crítica de les *Obres Literàries* de Miquel Costa i Llobera, dirigida per Joan Mas i Vives. El primer volum que va veure la llum fou, justament, el que havia servit de presentació del poeta als cenacles literaris, *Poesies* (1885), a cura del mateix director de la col·lecció, al qual va seguir, l'any següent, el tercer volum de la sèrie, *Líricas*, a càrrec de Maria del Carme Bosch. Un any, el 2004, pròdig en l'obra de Costa ja que també va publicar-se una nova edició de la seva *Poesia completa*, a càrrec de

Gabriel de la S. T. Sampol.¹

Han hagut de passar tres anys perquè, amb *De l'agre de la terra*, el projecte de les *Obres literàries* de Miquel Costa i Llobera tingués continuïtat. Es tracta del segon volum de la sèrie i, com bé indica Margalida Tomàs i Vidal a l'extens estudi introductori que precedeix l'edició, ha estat un llibre sovint menysvalorat en els nombrosos treballs crítics sobre l'autor. El motiu bàsic no és altre que el de considerar la producció narrativa de Costa (amb la puntual excepció de *La deixa del geni grec*) marginal respecte al vessant líric que, d'altra banda, és considerat el més valuós.

La primera part de la introducció examina el camí que mena Costa a la construcció d'una poesia narrativa en català (i que coincideix amb el pas al sacerdoci), prou distinta de la que havia donat a conèixer amb el recull *Poesies*. Tot i que des dels seus inicis poètics havia explicitat una pretesa incapacitat per a la poesia narrativa (rebutja *L'Atlàntida* per la manca d'element humà, una opinió que canviarà després de llegir *Canigó*) en favor d'una poesia d'imitació popular seguint el mestratge de Marià Aguiló, l'afirmació no és del tot certa perquè, com bé assenyala Tomàs, en la composició que tanca el primer llibre, «Llegenda del Puig de Pollença», ja integra, al substrat popular, elements narratius. Tomàs també comenta en el pròleg els dubtes del

1. Vam ressenyar aquests tres volums a «Les noves edicions de la poesia de Miquel Costa i Llobera». *Anuari Verdaguer*, núm. 13 (2005), p. 441-447.

poeta al voltant de la llengua literària a emprar: l'adopció definitiva del català vindrà donada tant per les amistats (Quadrado, Forteza, Mateu, Antoni M. Alcover) com per la necessitat de lligar la poesia a la seva terra i, més en concret, a la seva vila nadiua, Pollença. Un fet que l'acostarà a la narrativitat i a la recuperació de les antigues formes populars i tradicionals. Pel que fa al procés de redacció del llibre, Tomàs se serveix, per a resseguir-lo, del *Diari Espiritual* i de la correspondència, inèdita o publicada (com l'*Epistolari de Miquel Costa i Llobera i Antoni Rubió i Lluch a Joan Estelrich*, editat per Bartomeu Torres Gost), cosa que ens fa avinent com el poeta l'inicia amb «La gerreta del catiu» (1895), segueix amb «Castell del Rei» (1896, tot i que la seva concepció data de 1892) i «La maina» (gener de 1897); uns textos que havia donat a conèixer prèviament als amics o a les tertúlies (com la de Joan Alcover). Tomàs estudia igualment la recepció que va gaudir *De l'agre de la terra* arran de la seva publicació el maig de 1897: amb bon criteri no només aplega les opinions de periòdics i revistes sinó també les de la correspondència. Del ressò que se'n va fer la premsa mallorquina i catalana, en destaca la valoració que fa Joan Lluís Estelrich a *La Última Hora* perquè obre una via d'anàlisi que ha continuat fins als nostres dies: la superioritat del Costa líric per sobre del narratiu. Altres articles interessants són els de Tomàs Forteza a *Mallorca Dominical*, d'Ernest Moliné i Brasés a *La Renaixença*, que amplifica les idees d'Estelrich o de Miquel dels

Sants Oliver a *La Almudaina*. Unes ressenyes que contribuiran a crear el tòpic que *De l'agre de la terra* no passa de ser un recull menor; una percepció que el mateix Costa acabarà creient-se com es desprèn dels passatges de les lletres de Marcelino Menéndez y Pelayo i Antoni Rubió i Lluch que es transcriuen. No cal dir que en els treballs posteriors a la mort del poeta, l'obra passa gairebé de puntetes, ocupant un lloc marginal: a tall d'exemple podem esmentar el lúcid assaig de Miquel Batllori, *La trajectòria estètica de Miquel Costa i Llobera*, en què es valora, de manera gairebé exclusiva, el vessant més clàssic de la seva producció.

Tomàs a la seva magnífica introducció llegeix acuradament cadascun dels poemes que componen *De l'agre de la terra*. Sobre «La gerreta del catiu» en remarca la influència de Frederic Mistral, la perfecta dosificació que fa dels elements narratius i descriptius, la utilització de recursos com la creació d'una expectativa pel que passarà després; malgrat tot, no s'està de criticar el poc treball que efectua el poeta en la figura d'Amet, a qui l'amor converteix en traïdor, o el descens qualitatiu dels dos darrers cants. Pel que fa a la peça fonamental del llibre, «Castell del rei», un espai al qual Costa ja havia dedicat un poema als quinze anys, «Al castell de Pollensa», «un paisatge amarat d'història i per això, la història, en una determinada versió, hi prendrà la funció d'eix argumental i a través dels personatges que la protagonitzen podrà descriure'ns de forma apassionada el

paisatge que tant estima i coneix» (p. 50-51), en destaca, tot i la presència d'una història amorosa, la fidelitat als esdeveniments històrics (l'última resistència oposada a Mallorca contra Pere III i a favor de Jaume III), la vàlua dels personatges (amb interès especial per Elisenda, que prefigura la malaurada protagonista de la «Cançó de Na Ruixa-Mantells»), l'ús de les fonts i el gust per l'experimentació mètrica (amb el conreu d'antigues formes, algunes de les quals havien estat emprades per Verdaguer a *Canigó* com el decasíl·lab cesurat). Finalment, «La maina» no passa de ser una historieta moral i que, comparada amb els dos poemes anteriors, «queda realment com a molt poqueta cosa» (p. 61).

El pròleg es completa amb una breu nota sobre la llengua emprada als poemes en què Tomàs segueix de prop el treball de Joan Mas i Vives sobre la qüestió aparegut al primer volum de les *Obres literàries*; potser el més destacat és la demostració que *De l'agre de la terra*, lingüísticament, no difereix en excés de la resta de la producció de Costa encara que se l'ha volgut presentar com un recull en què predominen els dialectalismes. Quant als criteris d'edició, es reproduïxen els poemes tal com van aparèixer a la primera edició, regularitzats ortogràficament d'acord amb la normativa actual, amb el corresponent aparat crític que incorpora les variants anteriors procedents dels manuscrits conservats (menys el de «Castell de rei» que devia posseir Torres Gost i que cal donar per perdut) i de revistes. A més,

seguint amb el mateix criteri que els volums publicats de les *Obres literàries*, no s'han introduït canvis que afectin aspectes mètrics, cosa que explica perquè s'han mantingut formes com *idili*, *traïdor* o *l'història*. Completa l'edició un útil apèndix que recull textos crítics contemporanis sobre *De l'agre de la terra* i de difícil accés per als estudiosos.

El segon llibre que ressenyem és la nova edició de la *Poesia completa*, de Joan Alcover, a càrrec de Maria Antònia Perelló Femenia i que, en certa manera, complementa la de Costa i Llobera, publicada per la mateixa editorial el 2004. La curadora és una especialista en la figura del poeta mallorquí a qui ha dedicat una biografia excel·lentment il·lustrada, *Joan Alcover i Maspons. El poeta humà colpit per la dissort* (Moll, 2008), i una edició anotada de *Cap al tard* (Edicions 62, 2007). Per tal de remarcar la importància del volum cal tenir present que, amb anterioritat, s'havien realitzat només dos intents d'aplegar l'obra poètica alcoveriana: els tres volums de les *Obres*, publicats a final de la dècada dels vint per la Il·lustració Catalana, i les *Obres completes*, a cura de Joan Pons i Marquès i Miquel Ferrà, per part de l'Editorial Selecta el 1951. Hi havia, però, tres edicions més que només recollien la producció catalana: la de 1921, en vida del poeta, a càrrec d'Oliva de Vilanova; la de 1947, des de l'Editorial Moll; i la de 1948, de nou, a través de l'Editorial Selecta.

El text va encapçalat per un extens pròleg (p. 7-164), «Un passeig per

la poesia de Joan Alcover», del qual traçarem les línies mestres. Seguint un eix cronològic, Perelló passa revista als estudis del futur escriptor, a l'activitat política, a la dedicació inicial a la poesia en llengua castellana i catalana i al progressiu decantament cap al primer dels idiomes amb l'objectiu d'aconseguir un prestigi social i literari; la valoració que en fa és força crítica: «una poesia mimètica, a voltes trivial, que usa un llenguatge prosaic, adesiara artificios» (p. 19). Perelló, tanmateix, no es limita a apreciacions generals sinó que s'endinsa en cadascun dels reculls en castellà; potser més que lectures de conjunt el que fa és cenyir-se als poemes que considera més destacats i complementa la seva anàlisi amb aportacions epistolars inèdites (com cartes de Marcelino Menéndez y Pelayo o Juan Valera procedents dels arxius del poeta). Vegem-ho. De *Poesies* (1887 i 1892) destaca les composicions «La Seo», que relaciona, per la dicotomia perennitat / fugacitat, amb «L'olivera mallorquina», de Josep Lluís Pons i Gallarza; «El retrato»; i, sobretot, «El ciprés de mi huerto», que ens avança la temàtica elegíaca que trobarem a *Cap al tard*, alhora que mostra influències de John Ruskin, Giacomo Leopardi i Ramon de Campoamor. Pel que fa a *Nuevas poesías* (1892), compilat gràcies a Joan Lluís Estelrich, en remarca «Del dolor al ideal», un llarg monòleg adreçat a l'esposa difunta, escrit amb ressons de la *Divina Comèdia*; «Arte», una al·legoria de l'art entesa «com un grandios arbre arrelat a terra i emmirallat en la blavor del

cel» (p. 43); i «Contemplación», en què explicita, poèticament, la teoria estètica que defensarà a l'assaig *Humanització de l'art. De Poemas y armonías* (1894), un recull que agrupa composicions aparegudes en reculls anteriors i altres de noves, Perelló posa en relleu poemes narratius com «Noche de reyes», de to elegíac i intimista, en què el poeta evoca la primera nit de reis sense la seva muller; i «Lálage», recreació d'un episodi de la vida de l'emperador romà Neró. El darrer poemari en castellà i el primer publicat fora de l'Illa, *Meteoros* (1901), és novament un volum heterogeni; el més interessant és el grapat de poemes que, «per l'originalitat i per la qualitat literària que contenen, evidencien la força lírica i la profunditat elegíaca que trobarem a *Cap al tard* i a *Poesies bíblicas*» (p. 58): «Melodía etiópica», en què reprèn el tema de «L'albatros» de Charles Baudelaire; «A Mallorca en la muerte de Quadrado», on utilitza el símbol de l'arbre-poeta, tan pròxim a «Desolació»; o «Beethoven», sobre la inspiració i el geni, i que Perelló llegeix en clau modernista ja que el músic «encarnava la santa intransigència i la puresa de l'art enfront de l'art filisteu, aburgosat» (p. 65).

Quant als dos reculls escrits en llengua catalana, Perelló fa seva la tesi tradicional que relaciona el canvi idiomàtic amb l'intent d'Alcover per expressar, amb sinceritat i sentiment, la mort de la seva filla Teresa. De *Cap al tard* (1909), tot i remarcar la independència de cada poema, en destaca l'adscripció a les tesis modernistes,

«per l'observació impressionista de la natura, per la imitació de les formes populars i per la reivindicació d'un art basat en la sinceritat» (p. 73), malgrat que no s'està d'assenyalar-ne els influxos romàntics. De tota manera, creiem que l'estudiosa redueix perillosament l'abast del terme Modernisme a l'estètica decadentista (tristeses, paisatges esmoreïts i melangiosos, la consideració de Santiago Rusiñol com a capítol del moviment...), cosa que limita la lectura d'alguns dels poemes proposats que, d'altra banda, és prou acurada i aprofundida i que demostra un gairebé exhaustiu coneixement de la bibliografia alcoveriana. Són de destacar aportacions com les següents: les influències de Schiller i Leopardi a «La Balanguera»; la reflexió sobre el discurs poètic i l'ús del correlat objectiu a «L'ermità qui capta» i «El voltor de Miramar»; o l'adopció del model fornit per Alfred de Musset a «Col·loqui». L'altre recull, *Poemes bíblics* (1918), és contextualitzat adientment (les nombroses dissorts familiars l'abocaran a la lectura de les Sagrades Escripures), se n'assenyalen els antecedents (Alfred de Vigny i Victor Hugo) i són analitzats els motius temàtics de cadascun dels poemes, fidels als principis exposats a *Humanització de l'art*. Hi ha observacions prou remarcables: el contrast entre la unitat dels textos d'aquest poemari i la diversitat de *Cap al tard*; els paral·lelismes amb les *Visions de Palestina* (1908), de Costa i Llobera; o l'equiparació del messiànic rei David del poema «Abigaïl» amb Miquel dels Sants Oliver. Perelló

s'apropa també a les composicions escrites després de *Poemes bíblics*, entre les quals destaca «Al vencedor de Port-Arthur», en què identifica el poeta amb el general japonès Nogi, que va perdre els seus fills en el setge de Port-Arthur. Per finalitzar el repàs al pròleg, no ens podem estar de criticar l'estil pretesament líric, retòric, que sovint difumina el fil del discurs i les lúcides observacions que s'hi despleguen: «Dins la profunda nit tranquil·la» la Balanguera misteriosa sabia on s'amagava la llavor de la lírica mallorquina i destriava l'alba novella d'aquella primavera de 1854, que el dia 3 de maig veié néixer Joan Alcover» (p. 7); o bé: «Joan Alcover s'havia embarcat en la nau lírica del simbolisme i, colpit per la dissort, havia fondejat en les aigües pregonas del seu cor, d'on vessà tota la fragància poètica que embalsama els versos de *Cap al tard*» (p. 73).

Voldríem acabar la ressenya d'aquest volum amb uns breus comentaris sobre l'edició. Respecte a les *Obres completes*, de 1951, no hi ha dubte que representa un indubtable avenç en l'establiment del text d'Alcover. Així, Perelló restitueix poemes al seu lloc primigeni com «Fantasia», que tanca *Poemes bíblics*, i que Ferrà i Pons i Marquès havien incorporat a *Cap al tard*. També reproduïx poemes que no havien estat recollits a les edicions anteriors de la poesia completa com «Guillem de Moncada», «Nova musa» o «Una altra besadeta». De tota manera, trobem a faltar que no s'indiquin les variants entre les diver-

ses edicions ja que mostren la manera com Alcover va anar perfilant els reculls. Una mostra d'aquests canvis, prou importants i dels quals no es dona notícia, és la següent: a l'edició de 1921 de *Cap al tard*, dins *Poesies*, el poeta creà una secció, «Vària», amb els poemes «A la vora del Tàmesi», «Certamen», «Beethoven», «Al vencedor de Port-Arthur», «Havent rebut Cants i Al·legories», «Resposta a una lletra» i «An En Teodor Llorente», i hi desplaçà els poemes que anaven solts el 1909, «La llengua pàtria», «La creu», «Reials Mercès» i «L'Espurna»; mentre que va incorporar «En la badia de Pollença» a la secció «Cançons de la Serra». Quant als criteris d'edició, Perelló ens dona les darreres versions corregides per Alcover encara que els poemes que es repeteixen en diversos reculls només es conserven, amb bon criteri, en el primer llibre en què van ser publicats. Pel que fa a l'ortografia, s'ha actualitzat seguint les normes actuals excepte en els casos que impliquen l'alteració de la rima. Tanmateix, aquesta edició, tot i els guanys evidents, no ens hauria de fer perdre de vista la necessitat urgent de fixar críticament els diversos reculls alcoverians (si més no de *Cap al tard* i *Poemes bíblics*).

El darrer llibre que comentem, *Joan Alcover, Miquel Costa i Llobera i els llenguatges estètics del seu temps*, recull els textos del congrés que, amb el mateix títol, va celebrar-se a Palma de l'1 al 4 de desembre de 2004, en commemoració del 150 aniversari del naixement dels dos poetes.

Com bé indica el títol, les obres d'Alcover i de Costa es caracteritzen per l'heterogeneïtat de corrents que acullen: des del romanticisme al nou classicisme, passant pel vitalisme i la capacitat humanitzadora de la poesia. Precedits d'un pròleg de Margalida Pons, els nombrosos articles que integren el volum es divideixen en tres eixos temàtics: «Alcover i Costa: context, recepció i lectures comparatives», «Joan Alcover» i «Miquel Costa i Llobera».

Les dues ponències de la primera secció van ser encomanades a Damià Pons i Pons i a Joaquim Molas. Pons («Miquel Costa i Llobera i Joan Alcover entre els dos segles») efectua una brillant síntesi de l'estat de la literatura a Mallorca a finals del segle XIX. D'entrada, remarca el contrast entre la societat catalana dels anys vuitanta, que s'encamina cap a la normalitat cultural, i la mallorquina, que no és «ni de bon tros, temps de glòria» (p. 14) i contextualitza la producció de Costa i d'Alcover, i d'altres autors, durant aquesta dècada, en què es publiquen més llibres en castellà que en català i aquests (amb l'excepció de les *Poesies* de Costa) no passen de ser simples aplecs jocfloralescos o edicions pòstumes. Per reblar el clau, Pons addueix testimonis coetanis sobre l'estat de la literatura a Mallorca (com els articles de Miquel dels Sants Oliver, l'únic, exceptuant els costumistes, que escriu regularment en català), que fan evident la manca de figures equivalents a les catalanes de Verdaguer, Guimerà o Oller. Per tot plegat, l'estudiós afirma

que «la literatura catalana a Mallorca, entre, aproximadament, el 1880 i el 1897, no tan sols no va consolidar ni superar a tots els efectes el procés de la Renaixença que de feia quatre dècades s'estava desenvolupant, sinó que va entrar en una fase de disminució d'aquells objectius de recuperació de la llengua i de reconstrucció de la identitat històrica que el romanticisme havia desvetllat, almenys en el nivell de les efusions sentimentals. En lloc de la superació del bilingüisme diglòssic, es va produir un retorn al monolingüisme castellà.» (p. 18). A partir de 1897-98, però, s'incrementa la producció en català, a més, amb un nivell de qualitat prou elevat en la majoria de les obres. Pons ho atribueix a diversos factors: la crisi del sistema polític de la Restauració, l'atracció per la cultura catalana, la consolidació del catalanisme polític, la tasca desenvolupada per Oliver com a director de *L'Almudaina*, l'aparició d'un nou grup d'intel·lectuals i escriptors (Alomar, Torrendell, Escalas...) que respon al model de l'intel·lectual implicat críticament amb la societat, i l'orientació regionalista que emprèn l'església de l'Illa. Un nou context que va permetre que Costa i Alcover adoptessin el català com a llengua literària i que les seves figures representin la superació de l'asincronia respecte a Catalunya. La ponència de Joaquim Molas («Presentació de la "nova" literatura mallorquina a l'Ateneu de Barcelona (1904)») representa, cronològicament, una continuació de l'anterior ja que planteja una anàlisi de les sis conferèn-

cies que van dictar destacats escriptors mallorquins a Barcelona entre l'abril i el juny de 1904: «Humanització de l'art», de Joan Alcover; «El futurisme», de Gabriel Alomar; «Extensió i evolució del catalanisme», de Miquel dels Sants Oliver; «Nostra arqueologia literària», de Mateu Obrador; «Un aspecte de la política catalana», de Joan Torrendell; i «La forma poètica», de Miquel Costa i Llobera. Molas se cenyeix a les que defineix com a conferències «estètiques» (Alcover, Alomar, Costa) i que mostren preses de posició distintes davant de l'esgotament del Modernisme combatut propi de la dècada anterior; en remarca els punts de contacte i les divergències (la d'Alcover no deixa de ser una reflexió personal sobre el fet poètic a diferència de les altres dues, que esdevenen discursos programàtics) per a concloure que, «en conjunt, mostren una gran riquesa de pensament i coincideixen en un punt, la presa de posició davant la crisi de Fi de segle.» (p. 35).

Pel que fa a les comunicacions, qui signa aquestes línies («Després, l'oblit d'immerescut silenci»: notes sobre la recepció de l'obra de Miquel Costa i Llobera i de Joan Alcover entre 1947 i 1954») comenta la presència d'ambdós poetes durant la immediata postguerra a partir del material provinent de les publicacions periòdiques, les monografies i les edicions; els resultats mostren una predilecció per la figura de Costa en detriment de la d'Alcover, visible no només en el nombre d'estudis sinó també en la qualitat d'aquests (pensem

en els encara avui dia vàlids treballs de Miquel Dolç o Miquel Batllori). De tema lingüístic és l'estudi de Sònia Capellà i Soler («Aproximació a la lectura de M. Costa i Llobera i Joan Alcover en les citacions del *Diccionari català-valencià-balear*»), en què es ressegueix de manera exhaustiva les citacions d'ambdós escriptors al cèlebre diccionari; tot i que hi ha més obres esmentades de Costa, de la lectura de les entrades es desprèn la major modernitat de la llengua d'Alcover respecte a la del canonge pollencí. En canvi, Gabriel de la S. T. Sampol («Les desolacions bíbliques de Miquel Costa i Joan Alcover») efectua un exercici de literatura comparada a partir dels darrers poemaris de Costa i Alcover, *Visions de Palestina* i *Poemes bíblics*: després de comentar cada recull individualment, Sampol arriba a la conclusió que el món bíblic serveix als autors de catarsi; «tots dos forneixen una resposta poètica al món que es desclou en el seu interior: el renaixement espiritual en Costa i el dubte i el consol (anímic, poètic, religiós) en Alcover» (p. 151).

Aquesta primera secció també inclou tres comunicacions sobre escriptors coetanis a Costa i a Alcover. La primera, d'Isabel Graña Zapata («L'Escola Mallorquina, els poetes catalans i la crítica literària: la lluita per la supervivència i la concreció d'un model estètic (1914-1936)»), repassa documentalment la valoració que van tenir els poetes mallorquins per part de la crítica del Principat durant les primeres dècades del segle passat:

l'Antologia de poetes catalans moderns (1914), d'Alexandre Plana; *Les noves valors de la poesia catalana* (1919) i *Articles* (1921), de Joaquim Folguera, o les ressenyes a *La Revista*, entre d'altres materials. La segona, de Pere Rosselló Bover («Gabriel Alomar: una poètica del canvi de segle»), és un excel·lent estudi al voltant de les idees de l'intel·lectual illenc sobre la literatura i l'art; una poètica que es perfila a través de textos com *El futurisme* (1904), *L'estètica arbitrària* (1906) i *De poetització* (1908) i que s'emmarca plenament dins l'estètica modernista (l'individualisme, el voluntarisme, la concepció del poeta com un ésser superior...), malgrat que alguns dels trets coincideixen amb el Noucentisme. La tercera, de Jeroni Salom («Les limitacions narratives de Joan Roselló de Son Forteza»), és una lectura de l'obra de ficció d'aquest autor. Salom reconeix, d'antuvi, que «la seva és una literatura caduca» (p. 125) i que «som davant d'un escriptor menor, d'una mitjanja manifesta» (p. 126); unes afirmacions que justifica prenent com a coartada el cèlebre article de Sergi Beser sobre Narcís Oller a què fa referència el títol de la comunicació: el caràcter personal, la visió idealitzada de la pagesia mallorquina, el deficient domini de l'idioma, o la manca d'una tradició autòctona en prosa, que l'abocarà al costumisme, serien alguns dels condicionants amb què va trobar-se Rosselló a l'hora d'iniciar-se en el conreu de la narrativa.

La segona secció, «Joan Alcover», la integren dues ponències. La de

Jordi Castellanos («Joan Alcover i els corrents poètics del Modernisme») parteix d'una reflexió si més no suggerent: «fins a quin punt l'aparició de l'Escola Mallorquina com a escola poètica, amb Miquel Costa i Llobera i Joan Alcover com a models, no és el fracàs del Modernisme a Mallorca» (p. 155). Seguint aquesta premissa, el triomf d'ambdós poetes explicaria la reducció de tot un projecte de renovació cultural i social a un gènere literari. Una segona reflexió, aquesta cenyida a Alcover, consisteix a plantejar-se si el canvi temàtic que es produeix en la seva obra al tombant de segle s'hauria donat igual en castellà. La resposta és negativa: en primer lloc, perquè la poesia en aquesta llengua, segons Castellanos, mostra una excessiva distància entre l'objectiu i l'anècdota en què es concreta; segonament, el poble, o les seves elits culturals, pressionaran el poeta perquè modifiqui l'idioma poètic. Castellanos examina lúcidament aquest procés, l'emmarca dins les propostes modernistes, i paraesment en la influència de Santiago Rusiñol i, sobretot, de Josep Carner (que, a més, s'apropriarà el concepte Escola Mallorquina per a incloure-hi Costa i rebutjar-hi Alomar i Oliver), «un Modernisme sa, constructiu, idealitzat o millor, diluït, poc “modernista”, li resulta, doncs, acceptable» (p. 165), que farà que els sectors noucentistes s'apropriïn, sense gaires problemes, la imatge d'Alcover. Un altre element que connecta el poeta amb el Modernisme serà Maragall, que li permetrà filtrar a *Cap al tard*, des d'una

òptica verista (la unió entre poesia i vida), els grans temes finiseculars i distanciar-se, d'aquesta manera, dels procediments simbolistes i dels decadentistes. Finalment, Castellanos apunta que l'origen dels *Poemes bíblics* també pot inscriure's dins el Modernisme en tant que és fruit del parnassianisme de Leconte de Lisle i de D'Annunzio. Molt diferent és la breu ponència de Kristine Doll («Les “Elegies” de Joan Alcover: qüestions de traducció») ja que l'estudiosa es limita a explicitar els motius que la van dur a versionar la secció «Elegies», de *Cap al tard*, alhora que ofereix mostres de les versions angleses d'alguns dels poemes seleccionats.

L'apartat de comunicacions s'inicia amb la de Manuela Alcover («La guerra russojaponesa i Joan Alcover») en què s'informa de l'impacte del conflicte bèl·lic a la premsa mallorquina i com va commoure Alcover fins al punt d'escriure el poema «Al vencedor de Port-Arthur». L'aportació de M. del Carme Bosch («Realitat i ficció a “Lálage” de Joan Alcover») consisteix en un documentat comentari d'aquest poema narratiu publicat en els reculls de 1894 i 1902 i dedicat a aquesta figura de l'antiguitat clàssica; el treball explica la singularitat del text (l'única peça llarga d'Alcover en què tracta un tema clàssic i similar als que inclourà Costa a *Líricas*), la gènesi, les fonts (Víctor Balaguer, Leconte de Lisle, Octave Feuillet), i la presència d'elements reals i ficticials en l'argument. Sobre la producció en castellà també tracta la comunicació de

Lluïsa Castillo Rosselló i Josep Oliver Marroig («Una prefiguració de l'obra en català de Joan Alcover: "El ciprés de mi huerto"»): els autors indiquen que, tot i l'evident diferència qualitativa respecte a l'obra catalana, la poesia en castellà d'Alcover no és gens menyspreable i n'assenyalen alguns dels trets que comparteixen (l'agilitat versificatòria, la sonoritat dels versos, la preferència per un lèxic clar i pròxim) i d'altres en què es diferencien (el convencionalisme, el prosaisme o l'ús de la ironia propis dels poemaris en castellà); altrament, per a Castillo i Oliver «El ciprés de mi huerto» és la mostra més evident de l'evolució que abocarà el poeta al conreu de la llengua materna en tant que prefigura aspectes que desenvoluparà a *Cap al tard*: la manca de distanciament entre allò que explica i qui ho conta, l'absència d'una anècdota que vertebrí el text, el to de tristesa... Per la seva banda, Maria Antònia Perelló («El poeta i la poesia a *Cap al tard*») comenta una sèrie de poemes del recull («Col·loqui», «Desolació», «Dol», «L'ermità qui capta», «El voltor de Miramar», «El cacic» i «L'hoste») que li permeten aprofundir en un aspecte tot just insinuat en el pròleg a les *Poesies completes*: la visió idealista, i alhora estoica, de la poesia, entesa com la via d'expressió dels sentiments i de l'experiència viscuda. Molt distinta és la proposta de Miquel Pons («Joan Alcover i la seva vinculació amb Santanyí») en què s'informa de les anades del poeta a la vila mallorquina per visitar el pintor Francisco Bernareggi o els

treballs que sobre Alcover van dur a terme dos escriptors santanyinencs, Bernat Vidal i Tomàs i Blai Bonet. La comunicació de Lluís Solà («Goig i dol en la paraula de Joan Alcover») és una proposta de lectura de l'obra poètica alcoveriana en català; tot i la brevetat del text, hi ha un conjunt de reflexions dignes de ser esmentades: per exemple, considerar que sense *Poemes bíblics* ni *Nabí*, de Josep Carner, ni *Esbós de tres oratoris*, de Carles Riba, haurien estat el que són o bé les similituds temàtiques entre Alcover i Maragall ja que el primer «havia acabat esculpir el seu Cant Espiritual als sis poemes de les "Elegies"» (p. 242). Tanca la secció Margalida Tous Binimelis («L'arbre, correlatiu objectiu del poeta a "Desolació" de Joan Alcover») que aplica al conegut poema alcoverià la noció formulada per T. S. Eliot; un *close reading* que posa en relleu com el poeta copsa i concreta, gràcies a la imatgeria, les seves emocions i sentiments.

La tercera secció, «Miquel Costa i Llobera», consta, sorprenentment, d'una sola ponència. Joan Alegret («Les fonts literàries de *La deixa del geni grec*») explicita el procés de construcció del poema seguint de prop les indicacions que li ofereix el *Diari espiritual* del poeta (entre el 26 d'octubre de 1900 i el 20 de gener de 1901). L'objectiu del treball és esbrinar les connexions intertextuals entre el text de Costa i les obres de quatre poetes esmentats en el diari: Homer, André Chénier, Leconte de Lisle i Victor de Laprade i de dos escriptors

catalans del vuit-cents: Pau Piferrer i Jacint Verdaguer. Alegret se'n surt d'allò més bé, evidenciant un gran domini de la bibliografia proposada: dels *Recuerdos y bellezas de España*, de Piferrer, n'extreu la idea dels sacrificis humans per part dels antics pobladors de les Illes i l'ambientació d'un episodi a les coves d'Artà; de l'*Odissea* homèrica, l'ajut que rep l'heroi per part d'un personatge femení en el viatge i el periple mediterrani dels protagonistes; de Chénier, els paral·lelismes entre *L'Aveugle* i *La deixa del geni grec* ja que comparteixen el mateix protagonista (Melesigeni / Homer); de Leconte de Liste, els models estròfics procedents dels *Poèmes antiques* i els *Poèmes barbares*, i les similituds ambientals i argumentals amb els poemes èpics anticristians *Le massacre de Mona* i *Hypatie* (Alegret apunta, amb agudesas, que *La deixa del geni grec* podria ser una reescriptura cristiana d'aquests dos models); de Laprade, la influència del llibre segon del poema *Psyché* en la construcció de la figura de Nuredduna; per últim, de Verdaguer, les semblances amb passatges dels cants IV i VII de *Canigó*.

Entrant a l'àmbit de les comunicacions, Maria Antònia Bibiloni Dàvila («La pervivència de Nuredduna en la cultura i la societat al llarg del segle XX») estudia aquest mite creat per Costa i la seva repercussió en àmbits tan diversos com la pintura, la música, l'escultura o el teatre. La segona aportació de M. del Carme Bosch («Poesia castellana dispersa de Miquel Costa i Llobera») al volum és un comentari

de la producció en castellà que Costa no va aplegar al volum *Líricas*. Bosch la divideix en sis apartats temàtics que justifica amb l'anàlisi dels textos que els integren: autobiogràfic, paisatgístic, classicista, patriòtic, de circumstàncies i religió; especialment interessant és l'anàlisi de «Jerusalén», autotraducció del poema català aplegat a les *Visions de Palestina* i que amplia en dues estrofes respecte a l'original. Completa la comunicació l'edició acurada de poemes en castellà no recollits en l'edició de 2004 de les *Poesies completes*. D'altra banda, Bernat Cifre («*La deixa del geni grec*, de Miquel Costa i Llobera, *in situ*») dona notícia de la representació del poema el 2001 i el 2004 dins el marc de les activitats realitzades per la Fundació Rotger-Villalonga, acompanyada d'unes precises indicacions sobre com dur-la a terme. Més acadèmic és l'estudi d'Imma Farré i Vilalta («Costa i Llobera: l'entronització de l'Horaci català a *Juventut*») sobre la producció i la recepció del poeta en aquest setmanari català d'inicis del segle passat; si bé la primera és merament circumstancial (un parell de poemes) ja que, com apunta Farré, la revista, d'un tarannà bel·ligerant i panteista, no s'avenia a la norma catòlica, la recepció, resseguida exhaustivament, permet veure com els redactors van prenent posicions, a l'entorn del poeta, fins al punt de polaritzar un enfrontament intern entre els partidaris de l'artifici formal (Jeroni Zanné i Ramon Miquel i Planes) i els espontaneistes (Lluís Via). També hi ha aportacions fora del terreny de la filologia més estricta, com la de Joan

Parets i Serra i Miquel March i Cerdà («Mossèn Costa i Llobera: assaig de catalogació dels seus poemes musicals»), que ens ofereixen un catàleg de les composicions del poeta que han estat objecte de música així com el nom dels compositors que l'han duta a terme; dels índexs es dedueix que els dos textos que han gaudit de major fortuna en el terreny musical són «El pi de Formentor» i *La deixa del geni grec*.

El vessant lingüístic de Costa és tractat per Maria Pilar Perea («Noves dades sobre les relacions entre M. Costa i Llobera i A. M. Alcover»), que comenta i edita les trenta cartes que Alcover va adreçar a Costa (les cartes de Costa a Alcover ja havien estat publicades per Francesc de Borja Moll el 1981 en el volum *Aspectes marginals d'un home de combat*) i que permeten completar l'anàlisi de les relacions (d'amistat i d'enemistat) entre els dos canonges mallorquins; unes lletres que també ens apropen a fets interessants com les eixides filològiques alcoverianes, el Primer Congrés Internacional de Llengua Catalana, les *Normes ortogràfiques* de l'Institut d'Estudis Catalans, l'edició de les obres de Ramon Llull o el valor atorgat a l'Escola Mallorquina. Altrament, Maria Isabel Ripoll Perelló («Els símbols lul·lians al poema "Miramar" de Costa i Llobera: mostra d'un text programàtic») comenta detalladament aquest primicer text de 1877 i, a continuació, relaciona els símbols i motius que hi apareixen amb treballs redactats posteriorment: serien els

casos, per exemple, de l'àguila majestuosa, que representa Llull, i que apareixerà a «El pi de Formentor», o la lira com a metàfora poètica, i que recuperarà a *La deixa del geni grec* i «A Horaci». Per la seva part, Magí Sunyer («El símbol de l'arpa en la poesia de Costa i Llobera») examina la presència d'aquest conegut motiu temàtic en la poesia catalana vuitcentista (des de Manuel de Cabanyes fins a Verdaguer, tot passant per les antologies *Los trovadors nous* i *Los trovadors moderns* o les composicions de Joaquim Rubió i Ors, Víctor Balaguer o Àngel Guimerà) i hi detecta un doble ús: com a representació de l'art i també de la identitat atacada del poble català; el repàs a la producció de Costa, que Sunyer limita als poemes «L'arpa», «Poder de l'arpa», «La deixa del geni grec» i «A Horaci», evidencia que l'autor pren partit majoritàriament per la primera opció, tot i la càrrega patriòtica que subjau en els textos. Clou la secció Caterina Valriu («De la tradició popular al mite romàntic: el motiu de les ànimes a *Tradicions i fantasies*») que, a través de la lectura d'alguns poemes o fragments, remarca la presència en el recull del motiu llegendari de la vida d'ultratomba de les ànimes; un caràcter folklòric que Valriu vincula a obres similars de la tradició catalana i que situen Costa dins l'estètica de la Renaixença (a diferència de Maragall, que va anar més enllà en la creació d'uns referents nacionals).

Per acabar, només indicar que és una llàstima que alguns dels textos que en el seu moment es van presentar,

com la ponència de Vinyet Panyella («El (nou) classicisme de Miquel Costa i Llobera i Joan Alcover: lectures noucentistes»), no hagin quedat recollits per escrit. Ara bé, no es tracta més que d'una crítica insignificant que no dilueix, en absolut, els mèrits d'un volum que, com hem intentat fer palès, ja cal considerar una referència indispensable a l'hora d'aproximar-nos a les figures de Joan Alcover i de Miquel Costa i Llobera.

Josep CAMPS I ARBÓS
(Universitat Oberta de Catalunya)

Gabriel MAURA MONTANER.

Pegaso arando. Obra completa.

Palma: Lleonard Muntaner Editor
(«Rafaubetx», 30), 2007. 591 p.

Els darrers anys algunes editorials mallorquines han desenvolupat múltiples iniciatives destinades a la publicació del corpus complet de diferents escriptors illencs. Així, l'Editorial Moll, amb més de setanta-cinc anys d'història, va traient, amb una continuïtat variable, la totalitat de l'obra escrita de Gabriel Alomar, Antoni M. Alcover i Francesc de B. Moll. Lleonard Muntaner està editant l'obra de Miquel Costa i Llobera i la de Miquel dels Sants Oliver. El Gall Editor ha tret volums de tota la poesia, tant la catalana com la castellana, de Joan Alcover i de M. Costa i Llobera. I Edicions del Salobre, una

empresa encara molt jove, ha publicat tota l'obra de Miquel Àngel Riera, un volum de poesia i un altre de narrativa. Malauradament, els projectes d'obres completes de Llorenç Villalonga i Baltasar Porcel, engegats fa anys per editorials barcelonines, pateixen una situació d'estancament de llarga durada. És evident que aquestes iniciatives editorials són de gran importància, per una sèrie de raons: posen a l'abast dels estudiosos i dels lectors més cultivats un patrimoni literari molt valuós, de vegades ofereixen per primera vegada en volum uns materials que amb anterioritat tan sols eren accessibles mitjançant la consulta de les hemeroteques, i, finalment, en ocasions incorporen estudis crítics extensos i de gran solvència.

L'existència d'aquest volum que arreplega tota l'obra de Gabriel Maura i Montaner (Palma, 1842 – 1907) ha estat possible gràcies a l'impuls de la Fundació Antonio Maura, les finalitats de la qual són preservar la memòria —i, a la vegada, promoure el coneixement historiogràfic de la seva vida, pensament i acció política—, de qui probablement va ser el polític més rellevant del període de la Restauració borbònica. En aquesta ocasió, el beneficiari de l'interès i de l'actuació de la Fundació no ha estat, però, el seu titular, el polític que va presidir el govern d'Espanya en diverses ocasions, sinó el primogènit dels deu germans Maura, que va destacar per les seves contribucions a la literatura catalana costumista i, més en concret, a la vida cultural mallorquina de les tres darre-